

מראה מקומות, שיעור מאת הג"ר אפרים פוליאקוף שליט"א

עבודה זרה ד: - בענין תפילות של ראש השנה בג' שעות הראשונות

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- בגמרא מבואר שאינו ראוי להתפלל תפילת מוסף של ראש השנה בג' שעות ראשונות ביחיד כיון שהוא זמן של דין, דבג' שעות ראשונות הקב"ה נוהג בדין. וצ"ע, דברש"י לעיל כתב דמימרא זו דשלוש שעות הראשונות הקב"ה נוהג בדין אתיא רק כר' יוסי, שסובר שאדם נידון בכל יום, ומבואר בראש השנה טו. דלר' יוסי אין הבדל בין ראש השנה לשאר ימי השנה!
- ברש"י מבואר שתפילת מוסף של ראש השנה מזכיר דין כיון שאומרים בו מלכיות זכרונות ושופרות. וצע"ג, דא"כ מאי פריך בגמרא "א"ה דיחיד דצפרא נמי (לא יתפלל בזמן דין)", הא בשחרית דר"ה אין מזכירין מלכיות זכרונות ושופרות!
- למה הזכיר הבית יוסף ענין זעם של הקב"ה רגע בהא דאין מתפללים מוסף בשלוש שעות הראשונות של ר"ה ביחיד? הלא שני עניינים נפרדים הם, לכאן.
- האם אסרו להתפלל מוסף ביחיד כל ג' שעות הראשונות, או רק בשעה השלישית עצמה?
- האם מותר לתקוע את השופר ביחיד בג' שעות הראשונות של ראש השנה?
- למאן דאמר דאדם נידון בכל יום (ר"ה טז), הובא ברש"י עבודה זרה ג:, לענין מה נאמר בפסוק שדוקא בראש השנה יש "משפט לא-לקי יעקב"?

1. **גמרא עבודה זרה ג:**, וז"ל, "אמר רב יהודה אמר רב שתיים עשרה שעות הוי היום, שלש הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה, שניות יושב ודן את כל העולם כולו, כיון שרואה שנתחייב עולם כלייה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים, שלשיות יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים, רביעיות יושב ומשחק עם לויתן, שנאמר (תהלים קד) לויתן זה יצרת לשחק בו!"

ורש"י שם ד"ה יושב ודן, וז"ל, "כרבי יוסי דאמר במסכת ר"ה אדם נידון בכל יום, דכתיב דבר יום ביומו."

2. **גמרא ראש השנה טז**, וז"ל, "מני מתניתין לא רבי מאיר, ולא רבי יהודה, ולא רבי יוסי, ולא רבי נתן. דתניא הכל נידונים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם ביום הכפורים דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר הכל נידונים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג נידונים על המים ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים, רבי יוסי אומר אדם נידון בכל יום, שנאמר (איוב ז) ותפקדנו לבקרים. רבי נתן אומר אדם נידון בכל שעה, שנאמר (איוב ז) לרגעים תבחננו."

3. **גמרא עבודה זרה ד:**, וז"ל, "אימת רתח, אמר אביי בתלת שעי קמייתא כי חיורא כרבלתא דתרנגולא. כל שעתא ושעתא מחוור חיורא! כל שעתא אית ביה סורייקי סומקי, ההיא שעתא לית ביה סורייקי סומקי. רבי יהושע בן לוי הוה מצער ליה ההוא מינא [בקראי, יומא חד] נקט תרנגולא [ואוקמיה בין כרעיה דערסא] ועיין ביה, סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה, כי מטא ההיא שעתא נימנס, אמר שמע מינה לאו אורח ארעא למיעבד הכי, [ורחמיו על כל מעשיו כתיב], וכתוב (שלי יז) גם ענוש לצדיק לא טוב. תנא משמיה דר"מ בשעה שהמלכים מניחין כתריהן בראשיהן ומשתחוין לחמה, מיד כועס [הקב"ה]. אמר רב יוסף לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד, דלמא כיון דמפקיד דינא, דלמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מיחד. אי הכי, דצבור נמי! דצבור נפישא זכותיה.

אי הכי, דיחיד דצפרא נמי לא! כיון דאיכא צבורא דקא מצלו לא קא מדחי. והא אמרת שלש ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה! איפוך. ואיבעית אימא לעולם לא תיפוך, תורה דכתיב בה אמת, דכתיב (משלי כג) אמת קנה ואל תמכור אין הקב"ה עושה לפניו משורת הדין, דין דלא כתיב ביה אמת הקב"ה עושה לפניו משורת הדין.

ותוס' שם, וז"ל, "בתלת שעי קמייתא. פי' בשלישית, כדאמרינן בסמוך בשעה שהחמה זורחת מלכי מזרח ומערב מניחים את כתריהן, ודרכן של מלכים לעמוד בג' שעות כדאמרינן פ"ק דברכות (דף ט:).

ותוס' שם, וז"ל, "כיון דאיכא צבורא דמצלי לא מדחי. פי' ר"ת הא דמשמע הכא דמהני אפי' כשהצבור מתפללין במקום אחר היינו דוקא דלא מדחי אבל אינה נשמעת אלא במקום שהצבור מתפללין כדאמרינן בפ"ק דברכות (דף ו.) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור.

ורש"י שם, וז"ל, "מוספי. כל השנה הן שבח וסיפורי מעשה, אבל מוסף ראש השנה מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות שופרות מיפקד דינא טפי ואל יפרוש אדם עצמו מן הצבור.

4. בית יוסף אורח חיים סוף סי' תקצ"א, וז"ל, "אמר רב יוסף לא ליצלי אינש צלותא דמוספי וכו'. בפרק קמא דעבודה זרה (ד:): (תהלים ז יב) בעי בגמרא אימת רתח ואמר אביי בתלת שעי קמייתא, אמר רב יוסף לא ליצלי אינש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד כיון דמפקיד דינא דילמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מידחי... וכתבו התוספות (שם ד"ה בתלת) בתלת שעי קמייתא פירוש בשלישית כדאמרינן בסמוך בשעה שחמה זורחת שמלכי מזרח ומערב מניחין את כתריהם ודרכם של מלכים לעמוד בשלש שעות.

ודרכי משה הארוך שם, וז"ל, "בתלת שעה קמייתא. כתב בית יוסף פירשו התוספות דהיינו דוקא בשעה שלישית כדאמרינן בשעה שהחמה זורחת ומלכי מזרח ומערב עומדים ממטתן ומניחין כתריהם ועובדין לחמה אז הקב"ה כועס ודרכן של מלכים לעמוד בשעה שלישית.

5. שו"ע סי' תקצ"א סעיף ח', וז"ל, "לא יתפלל ביחיד תפלת מוסף בראש השנה עד אחר ג' שעות היום."

וט"ז שם אות ד', וז"ל, "עד אחר ג' שעות. לפי שבג' שעות האלו הקב"ה דן עולמו.

ומגן אברהם שם אות ט', וז"ל,

"לא יתפלל. וה"ה שלא יתקע ביחיד עמ"ש סי' תקפ"ט ס"ו, אבל שחרית מותר לו להתפלל כיון דאיכא צבורא דמצלי שחרית בכל מקומות לא נדחית תפלתו [עמ"ש סי' צ' ס"ט], אבל מוסף הואיל וזמנה כל היום יש שמתפללין אותה בבוקר ויש מאחרין... לכן נ"ל דיזהר מאוד להתפלל בשעה ראשונה ואם לא עשה כן יתפלל בשעה שניה דהא רש"י כי בתלת שעי קמייתא בשעת חרון והתו' כתבו שהחרון הוא בשעה שלישית ע"ש וא"כ משמע שבשעה ראשונה ושניה שרי להתפלל וכ"מ בב"י שהביא התוספות.

אלא דהטור והש"ע ס"ל דלא יתפלל בכל ג' שעות דקשה על דברי רש"י מאי איצטרך בגמ' למימר וא"א תורה דכתיב ביה אמת וכו' תיפוק ליה משום דהוי שעת חרון אלא ע"כ אין הטעם משום החרון אלא כיון שאדם מתפלל ומבקש צרכיו מעיינין בעובדי' וכיון שהקב"ה עוסק בתורה אין עושה לפניו משורת הדין וידחה תפלתו ולכן בכה"ג (יש) [אין] לסמוך על רש"י כנ"ל...

ופרש"י מוספי כל השנה הם שבח וסיפורי מעשה אבל בר"ה הואיל ואומר מלכיות זכרונות ושופרות מיפקד דינא טפי עכ"ל, ולפי' צ"ל הא דפריך בגמ' א"ה צפרא נמי

קאי אשחרית של כל השנה שהיא ג"כ שאלת צרכיו ואינה שבת וספורי מעשה ויש לחוש גם כן דמפקד דינא, ומשני כיון דאיכא צבורא וכו', וא"כ יש ליזהר בכל השנה שלא להתפלל שחרית ביחיד בשעה ראשונה דבודאי אין הצבור מתפללין באות' שעה בזמן הזה בקיץ ובחורף הוי איפכא דלאחר ב' שעות בודאי התפללו כל המקומו', וצ"ע בזה לדינא, אבל התוס' רפ"ד דברכות כתבו דכל השנה שרי.

א"נ י"ל דרש"י כ"כ לת"י בתרא דמשני תורה דכתיב ביה אמת וכו' ש"מ אע"פ שאין עוסק בדין מ"מ כיון שהוא מתפלל מעיינין בעובדי' א"כ ה"ה כל השנה אבל לת"י קמא דוקא בר"ה שהוא דן ממש מעיינין בעובדי' אבל בשאר ימות השנה אינו דן אלא לפקידה או לבחיני' בעלמ' ליכא למיחש כלל כנ"ל, וא"כ פריך שפיר א"ה דצפרא נמי."

6. תוס' ר' אלחנן עבודה זרה ד: , וז"ל, בתלת שעי קמייתא. פ"י הרי שמעיה בפ"ק דברכות, בשעה שלישית שעומדין מלכי מזרח ומערב, שדרכם לעמוד בתחילת ג' שעות, וכן נראה דלאו דוקא נקיט התם בני מלכים דרכם לעמוד בג' שעות, דה"ה מלכים עצמם כדמוכח התם לעיל גבי ד' משמורת (ברכות דף ג:) דקאמר דוד קדמו עיני אשמורת אשית שעות דלילא ותרתי דיממא, שהיה מקדים לשאר מלכים. ומיהו קשה לי דא"כ בסמוך לצלי שפיר צלותי' דמוספא בריש שתא קודם ג' שעות, ונ"ל דאפילו יתפלל קודם יכול להיות דמדחי כיון דאחר תפילתו הוי ריתחא, אבל אחר סוף ג' שעות דליכא ריתחא וכלה הזעם הויא עת רצון."

7. טורי אבן ראש השנה טז. וז"ל,

"ר' יוסי אומר אדם נידון בכל יום ולר"נ בכל שעה. וק"ל לר"י ור"נ אין בין ר"ה לכל ימות השנה כלום לענין דין של מעלה א"כ במאי מוקי לה לקרא דכי חק לישראל ומשפט לאלקי יעקב דקאי אר"ה כדמוכח מרישא דקרא דתקעו בחודש שופר בכסא ליום חגיגו דאיזו חג שהחודש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה כדרש"י לעיל (ד' ח')."

מיהו זה ל"ק כולי האי דאינהו מוקי ליה להאי משפט אקדוש החדש לחוד כמו שפירשתי שם, מ"מ הא ק"ל דהא אמר התם דא' בתשרי ר"ה לדין ונפק' ליה מקרא דעיני ד' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה ומפרש לה התם דבר"ה איירי מתקעו בחודש שופר וגו' הוא משפט ומראשית השנה גמרינן לעיל גז"ש דר"ה דשמיטין ויובלות הוא א' בתשרי וכן לנטיעי' לענין גז"ש של ערלה בהאי גז"ש נפקא לן לעיל, א"כ לר"י ור"נ מנלן דכל הני ר"ה שלהם א' בתשרי הוא כיון דלדידהו אין ר"ה יום דין יותר משאר ימים.

ועוד ק"ל מדאמר לקמן בפ"ד (דף לב ע"א) דבר"ה אין אומרים הלל מפני אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרי' שירה, א"כ לר"י ור"נ שר"ה וכל ימות השנה שוין לדין א"כ לעולם לא נימא הלל לא בי"ט ולא בחנוכה. ואי ל"ל האי סברא דאמר מלך יושב על כסא הדין בר"ה נמי נימא ואותו קושי' תקשה נמי מהא דאר"י כמאן מצלינן האינדנא אקצירי ואמריעי כר"י, א"כ כיון דס"ל כר"י מדמצלינן בטלת קריאת הלל

לגמרי דה"ל תרתי דסתרי אהדדי, וגם מהא ר"ה דשמיטין ויובלו' ונטיעה קשיא לדידן. ועוד ק"ל דלקמן בפ"ג (דף כ"ו) מפרש הא דאין תוקעין בשופר של פרה לרבנן ה"ט משום דאין קטיגור נעשה סניגור אע"ג דבחוץ ל"ל בה שופר כיון דלזכרון אתי כבפנים דמי, וקאמר ור"י אמר לך דקאמר אין קטיגור נעשה סניגור ה"מ מבפנים והאי שופר מבחוץ הוא. והשתא לר"י ל"ל טעמא דשופר מבחוץ, הא לר"י בע"כ שופר לאו לזכרון אתי כיון דס"ל אדם נידון בכל יום א"כ אי משום זכרון הוא ה"ל למתקעי בכל יום דמה יום מיומים, ובע"כ שופר של ר"ה גזה"כ הוא ולית בי' משום סנגוריא כלל ול"ש של פרה משאר שופרות.

ועוד ק"ל מה ענין מלכיות זכרונו' ושופרות שאומרי' בר"ה יותר משאר ימים דטעמא הוא שתמליכוני עליכם ושיעלי' זכרוניכם לפני ולר"י מה יום מיומים, והא ר"י מודי דאמר"י להו כדאמר בפ"ד (דף לב ע"ב).

מיהו למאי דפרי' לעיל דבדין דאדם אין בכלל אלא דבר"י שבגוף אדם אבל לא שאר צרכיו לק"מ מכל הא. דבהא יש חלוק בין דין של כל יום לשל ר"ה לר"י דאדם עצמו נידון לדידי' בכל יום אבל מודה דאשאר צרכיו אינו נידון אלא בר"ה לחוד. ומה"ט יש לחלק נמי לענין הלל בין דין של ר"ה לדין של כל השנה לר"י דדין של ר"ה אל"ס טפי. אבל לפי הר"ן דבכלל דין אדם כל צרכיו בכלל א"כ אין בין ר"ה לכל הימים לענין דין כלל לר"י דאמר אדם נידון בכל יום א"כ תקשה ליה כל הני וה"נ תקשה לר"נ דאמר אדם נידון בכל שעה."

8. ערוך לנר שם, וז"ל,

"בגמרא אדם נדון בכל יום. הטורי אבן הקשה לר"י ולר"נ דלדבריהם אין בין ר"ה לכל ימות השנה כלום לענין דין של מעלה... ע"ש שהאריך עוד בקושיות והניח בצ"ע. ולענ"ד לק"מ דגם ר' יוסי ור"נ מודים דדין הרבים של כל העולם ובפרט של ישראל הוא בר"ה כדכתיב משפט לא-לקי יעקב, רק מה דתנן במתניתין כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון דהיינו דין היחיד על זה פליגי

וס"ל דיחיד נדון בכל יום ולכן אמרינן דמתניתינן דלא כוותייהו, והרי גם הר"ן חילק בין רבים ליחידים לענין דין דתבואה ופירות דלרבים הוא לכל דין בזמנו וליחיד גוזרין חלקו בהדברים האלה בר"ה, וכן נימא לר"י ור"נ רק איפכא דלדידהו חיי כלל בני אדם נדון בר"ה ולכן אין אומרים הלל בו אבל לכל יחיד ויחיד נקבע דינו בכל יום."

9. **תוס' רי"ד ע"ז ג:**, וז"ל, "שניות יושב ודן כו'. אי קשי' והא בראש השנה דן את כל העולם, י"ל דס"ל לרב כר' יוסי דאמר אדם נידון בכל יום, אי נמי כרבנן סבירא ליי ונהי דנידון בר"ה אם ימות אם יחיה וכמה מזונות יהיו קצובין לו אבל מיהו על מעשיו שהוא עושה בכל יום הוא נידון עליהן בכל יום ולוקה בהם תדיר ומזונותיו נמי אע"פ שקצובין לו מר"ה בכל יום מתעסק עליהם הקב"ה היאך ימציאם לו."

10. **ראש השנה לה.**, וז"ל, "מאי שנא הני, אילימא משום דנפיש קראי והאמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך, אלא משום דאוושי ברכות."

ורש"י שם, וז"ל, "כיון שאמר ובתורתך כתוב. כלומר כיון שאמר נעשה ונקריב לפנינו כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך. אלא משום דאוושי. שהרי כאן תשע, וארוכות, ומטעות, דאין הכל בקיאיין בהן, ורבתי מפרשין להא דרב חננאל במלכיות וזכרונות ושופרות, וקשיא לי הא דלא כרבנן ולא כר' יוחנן בן נורי, דתנן (ראש השנה לב, א) אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו'."

ותוס' שם ד"ה אילימא, וז"ל, "ור"ת פירש דאפסוקי דמלכיות זכרונות ושופרות קאי, והיכא דהתחיל פליגי דלא יפחות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, אבל יכול לפטור עצמו לגמרי ע"י בתורתך כתוב לאמר."